

MUNDUAN DAGOEN ELEBITASUNA. DIGLOSIA

ELEBITASUNA eta DIGLOSIA nola presentatzen den munduan zehar ikusteko izango da lehenengo saio hau. Hortaz, bi hitzok azpimarratzera joko dugu, hots, Elebitasuna eta Diglosia.

Gauza hauek nahiko berriak dira eta ez pentsa, autore guztiak bat datozenik, hau da, segun eta nor eta non aldatu egiten direla, alegia.

Euskal Herrian ere badirudi gauzak zentratzen ari direla eta Elebitasuna jadanik badirudi onartuta dagoela, pertsonari dagokion zerbait dela, pertsonari buruzkoa, alegia. Beraz, elebitasuna pertsonari buruzko dohai bat izango da, pertsona batek bi hizkuntza edo gehiago hitzegiteko dohaia baldin badu, dohai horri deitzen zaio ELEBITASUNA.

Eta DIGLOSIA aldiz, gizarteari dagokion izango da, gizarteari buruzko egoera; hori da lehenengo gauza inportantea. Beraz, bata pertsonari buruzkoa eta bestea, gizarteari buruzkoa izango da. Honek esan nahi du beraz, zientzia aldetik bada, elebitasunaz SIKOLINGUISTIKA arduratuko dela eta SOZIOLINGUISTIKA aldiz, diglosiaz. Honek esan nahi du oso alor desberdinak direla, eta hori azpimarratu behar da behin eta berriz.

Orduan, ZER GERTATZEN DA PERTSONARI BURUZKO ELEBITASUNAZ? Esperientziaz ongi dakigu elebitasun hori inoiz ez dela osoa. Esan nahi dut, adibidez, errolda begiratzean edota, lanpostu batetarako diotenean, "se necesita persona bilingüe"; Zer esan nahi da? Bi hizkuntza jakitea?, baina hori oso erlatiboa da, zeren, gerta bait daiteke pertsona batek euskaraz eta erdaraz ongi jakitea gauza normalei buruz hitzegiterakoan nolabait esateko, baina beste gai zailago bati buruz hitzegi-

ten hasten bagara, (matematikaz, sikologiaz, ekonomiaz edota, politikaz), pertsona hori nahiz eta elebiduna izan, erdaraz mintzatuko da. Hori askotan gertatzen da, horregatik da kontzeptu erlatiboa, pertsona elebiduna eta elebidun orekatua izatea gainera, oso zaila da, hots, pertsona batek edozein gauzari buruz berdin-berdin hitzegitea bi hizkuntzatan, praktikan ezinezkoa da.

Beraz, ELEBITASUN OREKATUA, ikusiko dugun bezala, azkenean, hori mito bat da ia-ia.

DIGLOSIAz gauza bera gertatzen da. Gizarte batean bi hizkuntza desberdin baldin badaude, bi hizkuntza horiek funtzio desberdinak betetzen dituztenean, DIGLOSIA dagoela esaten dugu. Baina gizarte elebidunaz hitzegiten dugunean, jende asko dagoela bi hizkuntza dakitzana; gizarte horretan bizi diren pertsonak elebidunak direlako edo, bestela, GIZARTEAK EZ DIRA INOIZ ELEBIDUNAK, PERTSONAK BAIZIK.

Orduan, beste gauza inportante bat aipatzekotan, elebidunak zein diren gizarte batetan, berehala ohartzen gara, gizarte horretako elebiduna zein den eta zenolako egoera ematen den bertan. Adibidez: Demagun Estatu Batuetan, zeintzu dira elebidunak? Puertorricorarrak eta txikanoak,... Eta Jugoslavian elebidunik baldin badago? Esloveniarrak edota, kosovotarrak,...

Demagun orain Espainiako estatua hartzen dugula adibide gisa, hemen zeintzu dira elebidunak? Euskaldunak, katalanak, gaillegoak... Eta hartzen badugu Sobietar Errepublikaren Federazioa, zeintzu diran elebidunak? Bada, Estoniarrak edo, Lituaniarrak edota, Kirgiziarrak edo, horrelako jendea. Beno, zein dira elebidu-

nak estatu hauetan? Hain zuzen ere, 2.mailako hizkuntza hitzegiten dituztenak. Bigarren maila diodanean, (ez linguistikoki) arazo demografikoengatik, ekonomikoengatik, politikoengatik,... bigarren mailakotan bilakatu diren hizkuntzaz ari naiz.

Estatu Batuetan, puertorricorrek gaztelaniaz eta ingelesez hitzegiten dute, txikanoak berdin, beraz, inmigranteak dira elebidunak Estatu Batuetan. Eman dezagun Jugoslaviako kasua; beno, esloveniarrak, hauek gutxi dira, Errepublikatik txiki bat da, 2 milioi guttira; Jugoslaviako 22 milioekin gonbaratuz gero. Espainiako estatura etorritz gero, badakigu zenbat garen euskaldunak, katalanak eta gailegoak (hiztunak, noski) besteekin gonbaratzen hasten bagara,... minoriak gara.

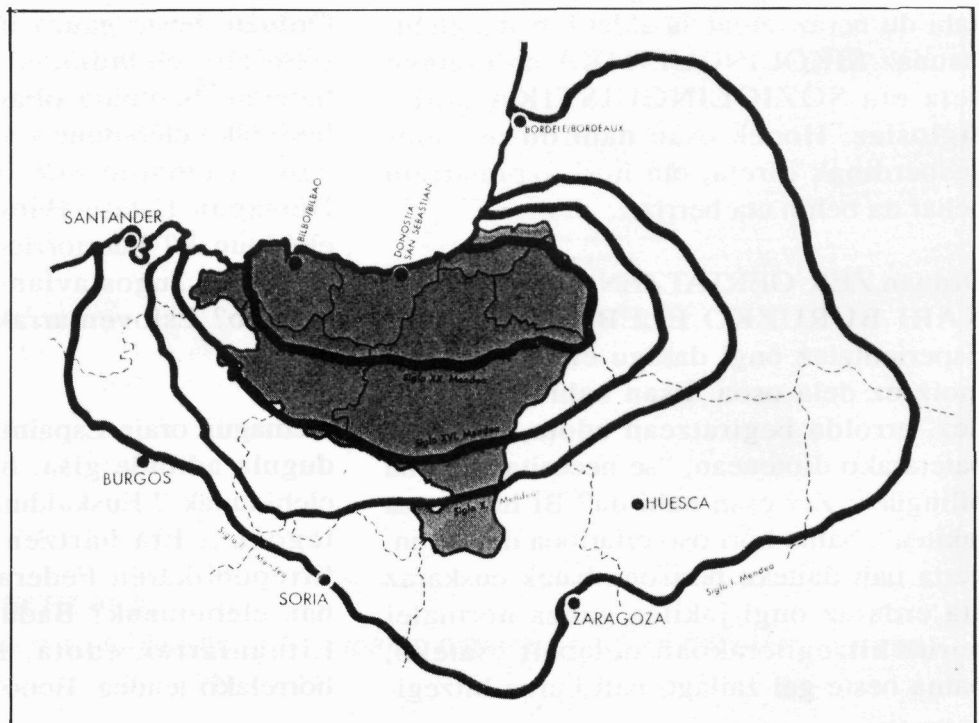
Beraz, elebidunak hizkuntza txikitakoak (tamainaz, nolabait esateko) eta zeintzu dira elebakarrak? Bada, Jugoslavian serbokroaziarrak; Espainian espainolak, etab.,

Begi bistakoa da, elebitasuna minorizazioarekin agertzen dela. Elebitasuna ez da gertatzen kasualitatez historian zehar. Estatu batetan, hizkuntza bat minorizaturik dagoenean, estatu horretan 2.mailako

hizkuntzan bilakatzen da, ez da hizkuntza ofizial nagusia bezain inportantea, eta hizkuntza minorizatu hori hitzegiten dutenak horietatik dira bigarren hizkuntza hori ikasten dutenak eta horietatik elebidunak. Beraz, horrek ez du zerikusirik hizkuntzarekin, estatuarekin baizik.

Adibide hauek berak hartzen badituzte, esate baterako; puertorricorrek edo txikanoek 1° hizkuntza gaztelania dute, eta hizkuntza hori Estatu Batuetan 2.mailako hizkuntza da, baina ez Espainian eta are gutxiago Mexikon, edo Argentinan,...

Beraz, gaztelania Estatu Batuetan bigarren mailako hizkuntza da, baina ez berez egoera politiko eta estatuari buruzko egoerengatik baizik. Eta gauza bera gertatzen da kasu hauetan esate baterako; Esloveniarrak elebidunak dira baina Jugoslaviari buruz, eta Eslovenia barruan, esloveniera da hizkuntza nagusia. Eta Esloveniako italiarrak aldiz, hauek izango dira Esloveniako elebidunak. Esloveniarrak beren herritik mogitzen ez diren bitartean, ez dute elebitasunaren beharrik izango. Eta hori edozein lekutan gerta daiteke, adib.; Kosovoarrak elebidunak izango dira Jugoslavian, albanieraz hitzegiten dutelako eta serbokroata hiz-

Elkar Lanean (1979):
Hizkuntz Borroka Euskal Herrian.
Bilbo, Euskaltzaindia, E.V.

kuntza nagusi gisa erabiliko da, baina, Albanian albaniarrek ez dira elebidunak, beren etxean daudelako. Eta hori hemen ez da gertatzen, Euskal Herria libre inon ez dagoelako, eta ondorioz, gu leku guztietan elebidunak gara.

Gailegoen kasuan, gailegoa 2.mailakoa da estatu espainolean, baina ez Brasilen. Brasilgo galaiko-portuges deitzen den hori hizkuntza ofiziala da (gailegoa eta portugesa hizkuntza bera da nahiz eta, grafia desberdinez idatzi. Horixe da hain zuzen Galiziako arazoa). Beraz, Galiziako portugesa, Portugalekoa eta Brasilgoa berdina izanik ere linguistikoki, egoera soziala ez da hala. Gailegoak Galizia barruan elebidunak dira, baina Brasilen ez, Brasilen portugesez hitzegiten dute eta kitto.

Eta hori edozein lekutan aplika daiteke. Beraz, **ELEBITASUNA ERABAKI GUZTIZ POLITIKOA DA**. Elebitasuna ez da sortu komenigarria edota, burua argitzeko ona delako, ez, Elebitasuna sortu bada, **HIZKUNTZA HORI HITZEGITEN DUEN KOMUNITATEA MINORIZATURIK ETA ZAPALDURIK GERTATU DENEAN ESTATU BATEAN**, orduan sortu da elebitasuna. Eta elebitasuna jasaten duen hizkuntza hori, aldameneko Estatu baten beste egoera normalizatuan egon liteke.

Har dezagun beste edozein adibide, esate baterako Frantziako mapa. Frantsesa hizkuntza ofiziala eta nagusia da Frantzian, beraz frantsesak ez dira elebidunak beren eguneroko bizitza normalean. Beraz, Europako mapan ikus daitezke frantsesa hizkuntza bera izanik, hartzen dituen graduazio desberdinak, adib.; Frantzian guztiz nagusia da, Valonian aski nagusi, Suitzako zenbait kantoitan baita ere eta, Aostan aldiz, bigarren mailako hizkuntza da. Beraz, hizkuntza baten statusa egoera politikoari loturik doa. Argiro adierazteko, elebidun izatea eta etxeko hizkuntza nolabait esateko, bigarren mailan egoteak ala ez, ez du zerikusirik hizkuntzarekin. Hortaz, Miguel UNAMUNOK zioena guz-

tiz gezurra da: “EL VASCUENCE SE PIERDE IRREMISIBLEMENTE PORQUE ES UNA LENGUA QUE NO ESTA ADAPTADA AL MUNDO MODERNO”, e.a.,....

Elebitasunaren errealitatea horixe litzateke beraz, beste gauza desberdina izango da Diglosia. Demagun hizkuntza batek betetzen dituen funtzio eta alorrak: familia, irakaskuntza, ekonomia, administrazioa, armada, prentsa, literatura, komunikabideak, e.a., e.a., direla, horrelako alor-sailkapen bat egiten denean eta elebitasun arazorik ez dagoen edozein herritan, sailkapena hizkuntza berean egiten da, eta hori da gauzarik inportanteena, hots, funtzio guztiak betetzen baditu, hizkuntz nagusia dela adierazten digu. Salamancan adib., funtzio guztiak gazteleraz beteko dira, hizkuntza nagusia gaztelania delako.

BAINA ZER GERTATZEN DA HIZKUNTZ-ARAZOA DUEN EDOZEIN ESKUALDETAN ?

Azter dezagun Euskal Herriko kasua. Hemen bi hizkuntza ditugu, A hizkuntza deituko diogu goi mailako hizkuntzari, hau da, goi mailako funtzioak beteko lituzkeenari; irakaskuntza, ekonomia, administrazioa eta politikoa eta, B hizkuntza aldiz, gainontzeko alorrak betetzen dituenari. Beraz, egiazko diglosia balego hemen, euskara alor batzutan erabiliko litzateke eta gaztelera besteetan. Baina hemen ez da sekula horrelakorik gertatzen, hau da, B hizkuntza familian besterik ez litzateke erabiliko eta inoiz ez erdara, eta A hizkuntza beti, Irakaskuntzan, hots, erdara. Ikus dezakezue, goiko funtzioak erdaraz bete beharko genituzke eta behekoak aldiz, euskaraz, sekula nahastu gabetanik, hori benetako diglosia balego.

Beraz, **EUSKAL HERRIAN DIGLOSIA PAIRATZEN DUEN KOMUNITATEA EUSKALDUNOK GARA**, zoritxarrez. Familian euskaraz eginagatik kalean funtzio nagusi horiek erdaraz bete behar ditu-

gu (nahiz eta, gauzak aldatzen ari diren). Erdaldunentzat aldiz, ez dago diglosiarik, funtzio guztiak erdaraz betetzen bait dituzte. Beraz, diglosia hitza modan jarri den arren, oso arriskutsua da, hemen ez dagoelako diglosia bere zentzu hertsian eta diglosia baldin badago euskaldunentzat besterik ez dago, hori da arazoa.

Hori askotan aipatzen du Aracil-ek, hemen dagoen egoera diglosia baino zaharragoa dela; euskaldunok euskara badakigula jakin arren, hemen bakarrik erabil dezakegu eta kasu batzutan besterik ez, eta erdalunen egoera aldiz, ez da hori.

Oinarrizko beste ideia bat ere aipatu beharrezkoa dugu, zein izan ohi den Estatuaren aldetik gure Herriaren hizkuntzarekiko joera, alegia. Ikusiko dugunez, Eusko Jaurlaritza da salbuespen bakarra hemen. (Ondorioak norberak atera ditzala).

Demagun Finlandia edo Suomi-ko kasua. Suomin bi hizkuntza daude, Suediera eta Suomiera (suekoa eta finesa). Bi hizkuntzok guztiz desberdinak dira, bata indoeuroparra eta bestea, beste talde batekoa, ez dute inolako antzik. Eta une honetan Suomin % 94ek hitzegiten dute Suomieraz eta % 6ak Suedieraz.

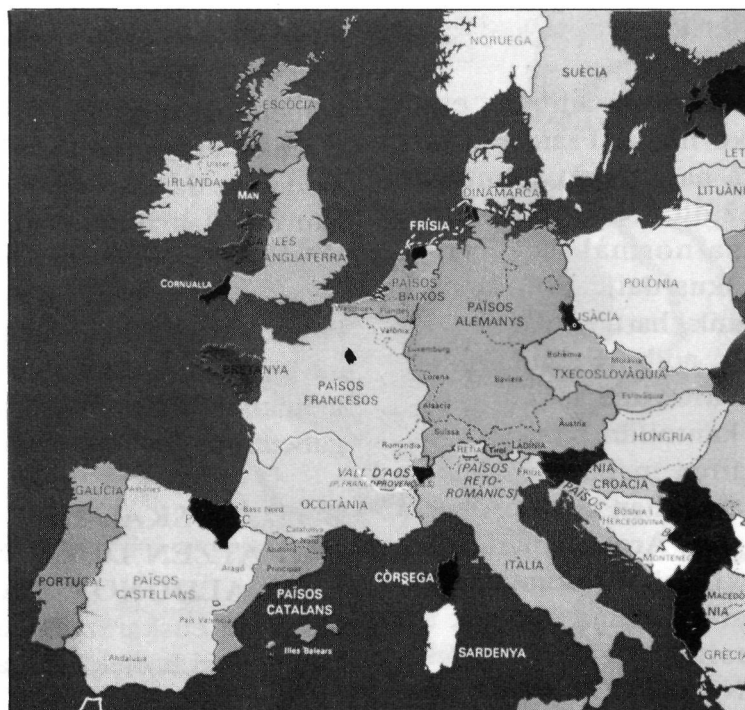
Orduan zein da jokabidea?

PERTSONAK ELEBAKARRAK IZAN DAITEZEN, ESTATUA ELEBIDUNA IZATEA. Eta hau argi eta garbi esaten dute, horixe da beraz, Suomiko helburua.

Eta joera hau dago Quebec-en, Suitzan, Belgikan, Jugoslavian eta ia leku gehienetan, zergatik? Hain zuzen ere, arestian aipatutakoarengatik, alegia. Gizarte batean bi hizkuntz baldin badaude, egoera diglosiko bat (zentzu hertsian) sortuko delako edota, istiluak sortuko direlako, zeren eta funtzio berberak baldin badaude hizkuntz desberdinetan, azkenean istiluak, tentsioak e.a., sor bait daitezke. Orduan, une honetako joera horixe da; estatu elebiduna, hirueleduna edo SESB-eko kasuan bezala 120 eleduna, pertsonak elebakarrak izan daitezten.

Hori hala izanik, nola esplika daiteke hemen gertatzen dena? Hemen alderantzizko joera hartu baita, hau da, estatu elebakarra eta pertsonak elebidunak, hain zuzen ere.

Esate baterako Eusko Jaurlaritzan edota, Lege Biltzarrean, dena edo ia gehiena gaztelaniaz egiten da, beraz, hizkuntza prakti-

CIEME
Centre Internacional,
Escarré per a les Minories Etniques
i Nacionalitats.
Pau Claris, 106, 1er.. 1ª
BARCELONA

koa bat, gaztelania da, baina gero eta ofizialki elebitasun orokorra proposatzen da, denak bi hizkuntza jakitea. Badirudi hemengo helburua MUNDU GUZTIAK BI HIZKUNTZAK HITZEGITEA DELA, BAINA GERO, BAKOITZAK NAHI DUENA EGINEZ, eta ez dago munduan horrelako exenplurik.

Berriro diot, Belgikan, Suitzan edota, Quebec-en dagoen elebitasuna, elebitasun territoriala da eta inolaz ere ez da planteiatzen "hemen denak libre"; hemen planteiatzen den bezala. Eta hori Soziolinguistikaren aldetik ulertzen ez den puntua, munduan gertatzen den elebitasuna, edo pertsonala edota, lurraldeka presentatzen delako.

Beno, eta honekin bukatzeko, ZENOLAKO GARRANTZIA DU EUSKARAK BESTE HIZKUNTZEKIN GONBARATUZ GERO? Ez dugu ahaztu behar hiztunen kopurua bakarrik ez dela arrazoia, hortaz aparte, kontutan hartu beharrekoa da hitzunon ekonomi egoera, argitaratzen diren liburu-kopurua, e.a., e.a., eta orduan zifra horiek aldatu egiten dira.

Ondoren ikusiko dugun sailkapen hau aski zaharra da baina, egoera ez da askorik aldatu, zifrak zertxobait aldatu diren arren:

- 1º hizkuntza munduan Txinera da. 645 milioi (Dena den, ez da pentsatu behar Txinan denek txineraz egiten dutenik, han ere bai bait daude minoria handiak gainera).
- 2. Ingelesa dator 265 milioi (1º hizkuntza gisa dutenak)
- 3. Indiera 185 milioi
- 4. Gaztelania 145 milioi
- 5. Errusiera 135 milioi
- 6. Alemaniera 100 milioi
- 7. Japoniera 95 milioi
- 8. Arabiera 90 milioi
- 9. Bengaliera 85 milioi
- 10. Portugesa 75 milioi
- 11. Frantsesa 65 milioi, e.a., e.a.

Eta euskaldunok dakizuenez 620.000 gara, beraz, 0'6. Zifren aldetik begiratu

gero, munduko 4. eta 11.naren aurka burrukan ari gara. Berehala ohartuko gara txinera orain arte oso herri pobrea zela teknikarik ez zutelako, nahiz eta orain gauzak aldatzen ari diren, indar politiko eta ekonomikoaz jabetuz. Horregatik, zerrenda honetan ingelesa 2. agertuagatik hizkuntzarik inportanteena jotzen da, Reagan eta Thatcher-en indar ekonomiko guztiaren jabe delako, hortaz gainera, munduan argitaratzen den %90-95 liburu, ingelesez argitaratzen da. Eta irlandearen kasuaren azalpenaren zati bat hori izan daiteke, munduko hizkuntzarik indartsuenaren aurka borroka egin beharra. Diru mailan aldiz, badakigu amerikarrak zer diren eta ez amerikarrak bakarrik, ingelesak ere hor daude eta, Kanada baita ere; azkenik, aipatu behar Indiaren batasuna askotan ingelesez egiten dela oraindik ere, beraz, izugarri indartsua da.

INDI eta **BENGALI** Indiako hizkuntzak dira, egia esateko Bengali Bangladesh-koa da baina Indian 85 milioi bengali daudenez hizkuntza nagusitzat hartzen da, halaz ere, Indi da Indiako hizkuntza nagusia 185 milioirekin, (tamildarrak ere 50 milioi dira baina indar ekonomikorik eta politikorik ez dutenez..., ez dira kontutan hartzen, jakina, 700 milioi diren lurraldean, 50 milioi ..., huskeria.

Ondoren, **gaztelania** dator; gaztelaniak inportantzia handia du, ez teknika eta ikerketa aldetik kopuru aldetik baizik.

Errusiera ere oso inportantea da, 135 milioiren hizkuntza izatez gainera, beste 100 milioi sobietarren 2. hizkuntza da, eta hori aski ez balitz, sekulako potentzia militarra, ekonomikoa, e.a. dute.

Hauen atzetik **alemaniera**, **japoniera**, **arabiera** e.a. datoz, guztiak dira inportanteak baina etorkizunari begira **arabiera** izan daiteke handienetako bat, zergatik? Asko direlako bategatik, eta bestetik, espainieraren gisa estatu askoren hizkuntza delako.

Atzetik datoz **portugesa** eta **frantsesa**, baina ez dezagun ahanzi atzean egonagatik **portugesa** Brasilen 100

milioiek hitzegiten dutela eta **frantsesa** aldiz, Suitzan, Belgikan, Quebec-en eta hortaz gainera "Afrika frankofona" deritzan horietan ere mintzatzen dela.

Orduan, hau da labor-bilduz, hizkuntzen egoera eta euskararen tamaina munduko hizkuntzekin gonbaratuz.

Beraz, euskararen arazoa nahiko zaila da eta gogor jokatu beharko dugu gaztelaniak eta frantsesak irents ez gaitzaten nahi badugu bederen.

Honekin ez nuke pesimismoa sortarazi nahi baina bai errealismo piska bat. Hala ere, herri txikia eta gutxi gabela e.a.-ek, ez du esanahi gure hizkuntzaren geroa gauza guztiz arraroa izango denik. Gure antzeko kasuak berehala aurki genitzake; adib.:

Esloveniera, 2 milioi.

Islandiera, 300.000 eta halere hizkuntza ofiziala da eta ez dute inolako arazorik planteiatzen, denek islandiera hitzeginatik 2.hizkuntza gisa ingelesa ikasten dute; **Suomiera**, **mazedoniera**, **albaniera** e.a. hauek guztiak beren hizkuntzan bizi dira nahiz eta gero komunikazio-hizkuntza gisa beste bat hautatu behar izan duten.

Beraz, beste herrialdeon antzera, hemen ere elebitasun funtzional bat planteiatu beharko dugu.

(Georgiako kasua adib., 3 milioi t'erdi dira, une honetan irakaskuntza, unibertsitate, e.a. **georgieraz** egiten da eta 2. hizkuntza gisa hartu dute errusiera).

Orduan, ez dut uste hemen ezer berririk asmatu behar dugunik eta, nire proposamena horixe da: **gure hizkuntza nazionala euskara da eta gero, 2. hizkuntza bezala, hizkuntza unibertsal bat.**

Katalunian esate baterako eta unibertsitate mailan proposatu dute jadanik; katalana hizkuntza nazionala eta kultur-hizkuntza unibertsal bezala, ingelesa.

Askok pentsatuko du hemen gaztelania, hartu beharko dugula 2 hizkuntzat eta, iparraldekoek aldiz, frantsesa.

Goi-komunikazio mailan, nik uste dut

Euskal Herriaren etorkizunean pentsatu behar dugula eta munduko hizkuntza nagusi bat hautatu behar dugula, eta hizkuntza nagusi horiek ez dira asko; ingelesa, frantsesa edo errusiera..., edo japoniera..., hori bai, guztien gainetik bakoitzak bere hizkuntza nazionala. Horixe da mundu guztian planteiatzen den arazoa.

Hortaz zer egin behar dugu gaztelaniarekin, ahaztu? Ez da kasu bakarra izango eta adibideak jartzez gero eta hor ditugu Finlandia eta Flandes-ekoa alegia. Finlandian lehen, suediera hemen gaztelania bezala zen eta gaur egun oso gutxi daki eta horren orde ingelesa ikasten dute, eta gauza berbera gertatzen da Flandes-en, lehen jende guztiak frantses bazekien eta orain aldiz ez, orain jendea antifrakofonoa da gainera, eta ingelesa edota alemaniera ikasten dute bigarren hizkuntza gisa eta frantsesa orain oso jende gutxi daki. Ahaztu egin da. Gauza hauek ezinezkoak badirudite ere, gerta daitezke.

Dena den, Euskal Herriko hizkuntz arazoak ez dira ezer beste herrialdeetakoekin gonbaratuz gero. Esate baterako, azken urteotan Belgikako Gobernuak bigarren aldiz erori da hizkuntz arazoak direla medio.

Ea noiz lortzen dugun hemengo Gobernuak bigarren aldiz erortzea euskara arazo dela medio.